

Opponensi vélemény

JUHÁSZ JÓZSEF: *Felbomlott? Szétverték? Elbukott? Paradigmák, viták, narratívák Jugoszlávia dezintegrációjának historiográfiájában*

című akadémiai doktori értekezéséről

Jelen akadémiai doktori disszertáció szerzője, Juhász József, az ELTE Bölcsészettudományi Karának habilitált tanszékvezető egyetemi docense, a magyarországi Jugoszlávia kutatás, s a délszláv népek huszadik századi történetének avatott ismerője, a titói jugoszláv állam rendszerének ismert és elismert kutatója. Munkásságának egyik fontos szelete a második délszláv állam véres háborúkkal kísért felbomlásának tanulmányozása, amit a 2000-es évek elejéig Magyarországon is sokan vizsgáltak, s mint eseménysorozatot és jelenséget a magyar tudományosságban is ellentmondásosan ítélték meg, hogy a kérdés publicisztikai megítélésének időnkénti szélsőségességéről ne is beszéljünk. A délszláv válság és háború idején Juhász József a szaktörténész társadalmi kötelezettségének eleget téve gyakori szereplője volt a televíziós és rádiós műsoroknak, ahol mindig is igyekezett e kényes témakörben a szakmaiságot és tárgyilagosságot képviselni. A szerző a témáról az elmúlt években számos tanulmányt is közzétett, illetve több (a disszertáció irodalomjegyzékében idézett) önálló kötetet is publikált. Az értekezés ezeknek az eredményeknek a kibővített, több esetben újragondolt és lényegében új monográfiává érlelt korpusza, illetve annak egy új szempontú értelmezése.

A munka kiemelkedő erénye, hogy bemutatja be a magyar olvasóközönség számára a délszláv állam felbomlásáról szóló külföldi munkák széles skáláját, amelynek az egykori jugoszláv utódállamokban megjelent, horvát (szerb stb.) nyelvű szakirodalma a magyar szakemberek túlnyomó többsége számára hozzáférhetetlen. Természetesen a munkában igen nagy súllyal szerepel a nyugati szakértők által írt, főként angol, ritkábban német nyelvű szakirodalom is. Ugyanakkor a szintetizáló jelleg mellett a sokéves forráskutatás eredményei is beépülnek a disszertációba, így a válság idején szerepet játszó volt jugoszláv, illetve a válságkezelésben résztvevő nyugati politikusok memoárjai, a volt Jugoszlávia területén elkövetett hágai nemzetközi bíróság (ICTY) iratai, civil szervezetek által közölt adatok, sok forrást ezek közül a szerző internetről töltött le. A szerző nemcsak összefoglalja a délszláv válság és a második Jugoszlávia történetét, hanem saját kutatásai alapján (a magyar, de külföldi tudományosság számára is releváns módon) tovább is építi az arról alkotott képet. Ennek értelmében az írás valóban egy klasszikus akadémiai doktori értekezés: egyszerre nyújt szintézist a vizsgált jelenségről, és ezzel együtt hoz tudományos újdonságokat is. Ez az újdonság a válságról szóló szakirodalom sajátos osztályozása, a dezintegrációról a szakértők által folytatott viták besorolása négy paradigma (orientalista, tranzitológiai, nagyszerb agressziós, nyugati expanziós) és három a szerző által alapvetőnek nevezett narratíva (liberális, nemzeti, baloldali) kategóriájába. A szerző a különböző paradigmák és narratívák kategóriájába sorolt műveket nem csupán bemutatja, de bírálja, dicséri és értékeli is, s eközben persze kirajzolódik, hogy melyik általa felállított kategória szerzőihez, illetve műveikhez miképpen viszonyul, s egyéni véleménye melyikhez áll közelebb.

A bevezető rövid historiográfiai fejezet mintegy felvázolja a később bemutatandó és elemezendő munkákat. Itt egy rövid megjegyzésem lenne: részemről korántsem tartom annyira objektívnek Laura Silber és Allan Little: *The Death of Yugoslavia* (magyarul *Jugoszlávia halála*, Budapest, 1996) című művét, mint a disszerens, mert például a második világháborús usztasa népiértés szerb nacionalista verzióját az említett szerzőpáros

kritikátlanul átveszi, amit a disszertáció szerzője művében maga is cáfol, Kočović és Žerjavić máig releváns kutatásaira hivatkozva.

Mielőtt a szerző disszertációjának, téziseinek elemzésébe kezdenék, muszáj felidéznem a témáról Horvátország története a 7. századtól napjainkig című 2011-ben írt könyvem 13. fejezete kezdő sorait. Magát a fejezetet részemről nem túl lelkesen, inkább csak kiadói és olvasói elvárások miatt írtam meg, s ezt az alábbiakkal indokoltam: "Túl közel vannak hozzánk időben ezek az évek, hogy egészében átlássuk az eseményeket, vagy hátterüket biztosan ismerjük. Az események interpretációit még számos tényező befolyásolja: politikai pártállás, bevallott, vagy titkolt politikai érdekek, megfelelő információk (például forrásanyag) hiánya, vagy éppenséggel tudatos félretájékoztatás, vagy „bedőlés” e megtévesztő „tényközléseknek” (ez a háborús propaganda alapvető alkotóeleme). Egy-egy ügyesen előkészített manipuláció eredményei továbbélnek a közbeszédben, a sajtóban, sőt egyes szakmunkákban is. Mindez megnehezíti a tisztánlátást. Ezen felül a kortársak (s ez alól magamat sem tekintem kivételnek) vagy egyáltalán, vagy csak nagyon nehezen képesek megszabadulni a szubjektív benyomásoktól, hagyományos képektől, sztereotip gondolkodásmódtól és érzelmi kötöttségektől, legfeljebb ezt nem mindenki vallja be és saját elemzését mindig „objektív”-ként éli meg.”

Mindent összeszámolva kb. 15 évig éltem a délszláv térségben, egyetemistaként 1978 és 1987 között Újvidéken három, Zágrábban hat évet töltöttem (pontosabban itt a hatodik évben a zágrábi ifjúsági rádióban – Radio 101 - dolgoztam), később pedig tanítottam a Zágrábi és az Eszéki Egyetemen, illetve magyar kulturális diplomataként dolgoztam újabb négy évig a horvát fővárosban. A délszláv válságot ezért soha nem tudtam teljesen semleges, kívülálló szakértőként megélni, hiszen közeli barátaim, ismerőseim haltak meg, vagy váltak földönfutóvá a háborúban, ugyancsak közeli barátaim etnikailag vegyes házassága futott zátonyra (szerencsére volt példa arra is, hogy kitartottak egymás mellett). A titói Jugoszlávia és a vezér halálát követő válságos évek mindennapjairól közvetlen tapasztalataim voltak, s a nemzetek közötti viszonyokat, hétköznapi összeütközéseket, illetve nemzeti különbözőségeken átnyúló kulturális és privát kapcsolatokat közvetlen közelből is láttam és megéltem. Személy szerint az ilyen, meglehetősen nagyszámú és két tagköztársaságra (legtöbb emberrel Horvátországban és Szerbiában beszélgethettem, de nagyon sok bosnyák, albán, montenegrói és szlovén ismerősöm is volt) kiterjedő tapasztalatgyűjtésemet többre becsülöm a közvélemény kutatásoknál. Sztereotípiák kutatóként magam is később több kérdőíves kutatásban vettem részt, s gyakorta észleltem, hogy a válaszolók trendeknek igyekeznek megfelelni és nem egészen azt válaszolják, amit ténylegesen gondolnak. Itt mindjárt meg is említenék egy közvélemény kutatást, amit a szerző idéz. Egy felmérésről van szó, amely azt vizsgálja, hogy Horvátországot a válaszolók inkább közép-európai, vagy inkább balkáni országnak tartják-e? A kutatás szerint a magyarországi válaszadók többsége Horvátországot inkább közép-európai országnak tartotta, míg a horvátországi megkérdezettek többsége saját országát inkább balkáni országnak vélte. Tapasztalataim szerint (a két egyetemen legalább másfél ezer hallgatót ismertem meg és ez a téma terítékre került minden évben, s a legkülönbözőbb szakmákban dolgozó horvát értelmiségiek, de egyszerű munkások sokaságával is beszéltem erről a kérdésről), itt nem arról van szó, hogy ténylegesen balkáninak tartanak hazájukat, többségük a nekem adott válaszok alapján, közép-európai, illetve mediterrán országnak véli Horvátországot. Amikor balkáninak nevezik, az nem más egy sajátos nemzeti önostorozó sztereotípiák megnyilvánulása a közállapottal (korruptió stb.) elégedetlen polgárok részéről.

Fentebb említett tapasztalataim vezettek ahhoz, hogy a délszláv válság kibontakozását és felerősödését hamarabb észleltem, mint sokan mások Magyarországon, s 1989-ben, illetve 1990-ben nemzetiségi területen dolgozó fiatal újságíróként, szűkös magyar nyelvű publikálási lehetőségeimhez mérten igyekeztem felhívni a magyar közvélemény figyelmét a szomszédságunkban kialakuló veszélyes folyamatokra a Magyar Naplóban Zsemberi András néven írt, a jugoszláv politikai helyzetet elemző és bemutató cikkeimben, illetve az

Élet és Tudomány hasábjain a különböző délszláv népek történetét ismertető írásaimban. Írásaim viszonylag kevés emberhez értek el, bár éppen a disszerens elbeszéléséből tudom, hogy ő olvasta egy-két ilyen témájú cikkemet.

A térség múltjának ismerete hozzájárulhat a folyamat megértéséhez, de tévútra is vezethet. Egyetértek a szerzővel, hogy a hágai nemzetközi bíróság (ICTY) által begyűjtött dokumentumok sokat segítenek a válság kutatóinak. A szerző is megemlíti ugyanakkor, hogy a válság politikai, katonai szereplői sok dokumentumot megsemmisíthettek, vagy, hozzátenném, nem adtak át a bíróságnak. Tudomásom szerint a legfelsőbb köztársasági vezetés üléseinek titkos iratait Tuđman elnöksége idejéből csak a horvát fél bocsátotta a hágai bíróság rendelkezésére, Szerbia és Bosznia-Hercegovina nem gyakorolt ilyen gesztust. Ugyancsak kevés forrás áll rendelkezésünkre a nyugati hatalmak döntéshozóinak tevékenységéről.

Juhász József részletesen ismerteti és egyben értékeli is az általa négy paradigmához és három narratívához sorolt legfontosabb műveket és alkotóikat. Eközben valójában kicsit visszafogottan és áttételesen, de saját verzióját is adja, illetve abból, hogy melyik szerzőt dicséri, érzékelhető, hogy mely külföldi szakértők véleménye áll hozzá közelebb. Azonban itt megjegyezném, hogy Juhász Józsefre a már említett média szerepléseken megnyilvánuló tárgyilagosságra törekvés itt is világosan jellemző, mert olyan szakértő esetében is, mint például Sabrina Ramet, akinek alaphozzáállásával a disszerens nem rokonszenvez, több ízben is egyes megállapításait elfogadhatónak és objektívnek tartja.

Alapjában véve elfogadhatónak tartom Juhász Józsefnek a délszláv válságra vonatkozó szakirodalmat osztályozó, besoroló kategóriáit, persze minden klasszifikáció egy kicsit önkényes és nem minden művet lehet minden tekintetben megfelelően besorolni egyetlen egy kategóriába.

A négy paradigma közül az első, „A Balkán mint deviancia“ láthatóan nem elfogadható Juhász József számára, sem kaplani, sem huntingtoni értelmezésben. Ebben szinte száz százalékban egyetértek vele, saját egyetemi éveiben szerzett tapasztalataim is igazolják, hogy például a boszniai muzulmán fiatalok és szerb, vagy horvát egyetemista társaik között semmiféle kulturális szakadékot nem észleltem. Ami talán mégis létezett a legelmaradottabb hegyi falvakban, de még ott sem mondanám tömeges jelenségnek (pedig jártam ilyenekben is), az a nemzeti gyűlölködés primitív és a háború idején veszélyesnek bizonyuló formája, s nyilván egy-egy ilyen személy szerepe nem elhanyagolható a háborús bűncselekmények elkövetésénél, s ez a kisebbség aztán „kéjjel ölt, nem csak parancsra“. De hangsúlyozom, ezek a személyek még a háború tetőfokán sem alkottak többséget egyik nemzet soraiban sem, s tudjuk, hogy pl. vajdasági és belgrádi szerb fiatalok ezrei menekültek külföldre 1991-ben a behívó parancs előtt. Ugyancsak mindig is bosszankodtam, ha „sokévszázados szerb-horvát ellentétek“ létezéséről olvastam, hiszen az első ilyen ellentétek csak a dualizmus idején bukkantak fel és akkor sem váltak általánossá, az együttműködés szándéka mindkét fél részéről erősebbnek bizonyult, s a második Jugoszlávia sem jöhetett volna létre, ha ne alakult volna ki a partizánok soraiban horvát-szerb együttműködés és közös akarat az új állam létrehozására.

Hol sikott félre mégis ez a közös akarat és szándék? A második paradigmához sorolt művek ezt a kérdéskört taglalják. Mint látható, sok szerző hevesen, vagy kevésbé hevesen bírálja az etnoföderalizmust, különösen az 1974-es alkotmányt, amely ezt a széttartó folyamatot felerősítette. Csakhogy a második Jugoszlávia eleve csak mint föderáció alakulhatott újjá, s annak ellenére, hogy a titói rendszer kemény diktatórikus formájában az 1945 utáni első, majd némileg enyhülő változatában 1966-ig tartó időszakában a köztársaságok önállósága valóban inkább volt formális, egységes jugoszláv nemzet véleményem szerint nem alakulhatott ki, pedig a rendszer propaganda gépezete kíváncsként népszerűsítette a gondolatot – de nem tette kötelezővé az ilyen identitás vállalását. Az első Jugoszláviában

sem sikerült az egységes délszláv nemzet kialakítása, a második világháború után pedig szerintem erre még kevésbé volt esély.

Jugoszlávia westernizációja, illetve egy demokratikus, de egységes Jugoszlávia fennmaradásához szerintem akkor lett volna talán valami esély, ha a Jugoszláv Kommunista Szövetségéből (valamennyi tagköztársasági és tartományi pártvezetésből) 1971 után nem távolítják el a reformereket. Újjonnan alakult kis pártok (pl. Marković szövetségi miniszterelnök új pártja, vagy az UJDI) erre teljesen alkalmatlannak bizonyultak. S arról se feledkezzünk meg, hogy Szerbiában, 1989 december 1-én, a Milošević által szervezett állítólag milliós tömeggyűlésen a tömeg az egypártrendszer fenntartását követelte, egyedül a korabeli Kelet-Európában! Sem Szlovéniában, sem Horvátországban ilyen jelszavakkal nem lehetett volna akkoriban tüntetést szervezni, a helyi köztársasági pártvezetéseknek hozzá kellett járulnia a többpártrendszer bevezetéséhez, persze, hogy akkor ezekben a köztársaságokban rendeztek előbb választásokat, s így nem kerülhetett sor szövetségi szintű választásokra. Az olyan megoldást, amit pl. John Fine javasolt volna, hogy a JNA mint „semleges összjugoszláv” érdekeket képviselő fél katonai diktatúra bevezetésével menthette volna meg az egységes délszláv államot, inkább nem kommentálnám.

A miloševići politikát, amit Juhász József nagyszerb agresszió paradigmájaként kategorizál a jugoszláv válságról szóló művek kapcsán véleményem szerint azért nem lehet kizárni a széthullás okai közül. Amikor másfél évnyi magyarországi katonai szolgálat után 1989-ben visszalátogattam Zágrábba, ott szinte tapintani lehetett a félelmet, amit igenis a miloševići politika váltott ki, s ez különösen erős volt egyes (horvát-szerb) házasságban élő barátaim körében (szerencsére egyébként mindegyikük házassága túlélte a háborút, nem úgy, mint újvidéki ismerőseimé, akik között csak azok kapcsolata maradt fenn, akik átköltöztek Magyarországra. Persze, Horvátországban is sok egyes házasság bomlott fel, nem mindenki járt olyan szerencsével, mint említett barátaim). Ezen a tényen az sem változtat, ha nyilvánvalóan felvethető a szeparatista köztársaságok vezetőinek politikai felelőssége is. Tehát akkor tapasztaltam ezt a jelenséget, amikor még nem a Robert Hayden által soft Hitlernek nevezett Tuđman volt hatalmon! Egyébiránt Michael Libal volt német külügyi tisztviselővel értek egyet abban, hogy bár Tuđman és a HDZ politikája a szerb kisebbséggel szemben, különösen pedig érzéketlensége azok történelmi félelmei iránt jogosan bírálható, de „nem jelenti bizonyítékát a jövőben bekövetkező usztasa típusú tömeggyilkosságoknak, vagy népirtásnak.”

Juhász József is ismerteti a gazdasági válság hatását a folyamatokra. Egyértelműen látni kell, hogy 1979-től kezdve a jugoszláv gazdaság lejtőre került. A lakosság ezt különösen 1983-tól, a stabilizációs program bevezetésétől kezdve tapasztalta. Egyetértek Harold Lydall állításával, miszerint olyan mértékű életszínvonal esés következett be, amit semmilyen állam nem bír ki súlyos megrázkódtatások nélkül (csak 1979 és 1984 között a lakosság életszínvonala 34, a nyugdíjasoké 40 százalékkal esett vissza, s 1989-ig gyakorlatilag a keleti blokkban olyannyira irigyelt csodás jugoszláv életszínvonal szinte megsemmisült, ezt ösztöndíjasként saját bőrömnön is tapasztaltam). A gazdaság nyugati orientációja pedig nem erősödött, hanem csökkent. Ez mind felerősítette a széttartó folyamatokat, amelyek egyébként már az 1960-as években megindultak.

A negyedik paradigmába sorolt művek szerint Jugoszlávia nemzetközi nagyhatalmi rivalizálás áldozata lett volna, szerintem nem állja meg a helyét. Itt utalnék Juhász József egy évekkal ezelőtt egy vitanapon a Kossuth Klubban elhangzott kijelentésére, miszerint a Németország (illetve a németországi székhelyű multinacionális vállalatok) egész Jugoszláviát szőröstül-bőröstül le tudták volna nyelni (a teljes Kelet-Európa se igen okoz nekik emésztési zavarokat), nem volt tehát szükségük arra, hogy szétverjék. Inkább arról van szó (amúgy ezt a szerző is megemlíti), hogy egyetlen nagyhatalom sem játszott a korábbi

korszakokhoz hasonló szerepet a térségben, illetve az 1990-es évek egyetlen szuperhatalma, az Amerikai Egyesült Államok egészen 1994-ig nem tanúsított érdeklődést a Balkán iránt, s így nem létezett olyan nagyhatalom, amely képes lett volna megállítani az eszkalálódó fegyveres konfliktust.

Végleges választ a címben feltett kérdésekre a nagyszámú, s igen változatos válaszokat adó külföldi irodalom ismertetése és elemző bírálata után sem kapunk, de ez nem Juhász József értekezésének hibája.

Véleményem összegzése előtt az értekezésben fellelhető – amúgy kisszámú – kisebb tévedésre hívnám fel a figyelmet. Amikor Ljudevit Gaj nyelvi reformjáról ír a szerző, azt írja, hogy a što nyelvjárás ijező változata (a štokav, čakav, kajkav helyett a magyar szlavisztikai szaknyelv ma a što-, ča-, kaj nyelvjárás elnevezést használja, főleg a horvát, vagy szerb képzőt hozzáilleszteni a nyelvjárás nevét adó mi kérdőszó különböző megfelelőihez) volt a legelterjedtebb a katolikusok között, s ezért tette meg ezt a nyelvjárást az illír vezető az új irodalmi (sztenderd) nyelv alapjává. Ez nem így van, a što nyelvjárás íző változata sokkal elterjedtebb volt az említett népesség körében.

Ugyancsak véleményem szerint Stjepan Radić politikai stílusa nem balkáni volt, hanem teljesen egyéni, végletekig szeszélyes és kiszámíthatatlan, a többi korabeli horvát politikusra, sőt párttársaira sem ez volt jellemző. Ami viszont a horvát politikusból belgrádi parlamenti és egyéb felszólalásaiban nagyon idegesítette szerb kollégáikat, az a rendi parlamentarizmusból örökölt ún. gravaminális politika volt. A zágrábi szabor, vagy a pozsonyi országgyűlés a feudális palamentarizmus időszakában rendszeresen összegyűjtötte a politikai, közjogi sérelmeket és az uralkodó elé terjesztette. Ezt a sérelmi politikát a szerbek nem értették (az oszmán birodalomban nem voltak rendi országgyűlések), de mindenesetre nem tudták elfogadni, s rendre azzal hárították, hogy a horvátok akartak egyesülni, most minek panaszkodnak.

Radić ljubljanaei egyetem bezárni akaró terve szerintem nem horvát, hanem jugoszláv nacionalista ötlet volt (amikor a HSS a szerb radikálisokkal kormányra lépett, a horvát politikus a Vidovdani Alkotmánnyal együtt átmenetileg a „háromtörzsi egy nemzet” koncepcióját is elfogadta). A különálló szlovén hivatalos nyelv fellegrvárának számító ljubljanaei egyetem voltaképpen az egységes jugoszláv nemzet kialakítására mért csapásként is felfogható, hiszen nincs olyan nemzetállam, ahol „egy” nemzetnek két különálló hivatalos nyelve lenne. Ez az az időszak, amikor a horvát írók egy része is hajlik arra, hogy elfogadja a szerb, belgrádi sztenderd nyelvet (a što nyelvjárás íző változatát). Így lesz a boszniai katolikus családból származó, első műveit Zágrábban horvátul publikáló Ivo Andrićból szerb-jugoszláv író, de a korabeli horvát líra legjelesebb alakja, Antun Branko Šimić is íző nyelvváltozatban írja verseit. A különálló szlovén nyelv intézményesítése is hatott arra, hogy a sándori diktatúra idején Andrić kivételével, a horvát írók visszatérnek a horvát nyelvhez. Mindkét Jugoszláviában csak a hadsereg az, ahol egységesen a szerbhorvát (értsd: szerb) nyelvet használják vezényleti nyelvként (ami ellen majd az állam történetének végefelé épp a jelenlegi szlovén miniszterelnök indított tiltakozó akciót).

Nem értek egyet a szerzővel abban, hogy a Stepinac érsek elleni kollaborációs vádnak volt tényleges alapja. Többek között a zágrábi magyar követ, Marosy Ferenc általam ismertetett 1941. augusztus 30-i jelentése is igazolja, hogy az érsek és a rezsim között csak protokolláris „jó” viszonyról beszélhetünk, s Stepinac nem az usztasa rezsimet, hanem az önálló horvát államot üdvözölte. 1941 áprilisában. Marosy ugyanis azt írja, hogy mindeddig (vagyis 1941. augusztus 30-ig) „A horvát kormány és az érsek közt fennálló feszültségeknél fogva” került a találkozási a főpappal. A magyar diplomata „az érsek és a jelenlegi horvát regime között fennálló hideg viszony” okát abban lelta meg, hogy az előző jugoszláv rendszerrel jó kapcsolatban volt, illetve abban, hogy „Az usztasa regime erőszakos kilengései ... a katolikus főpap helyeslésével nem találkozhatnak.” Stepinac nem csak 1943-ban, hanem már

1942 őszén is nyilvánosan bírálta a rezsimet, a rasszista ideológiát, a tömeges kivégzéseket, s számos sikeres, igaz, még több sikertelen mentőakciót szervezett az rezsim üldözöttei érdekében. Ma már erről igen sok megjelentetett helyi, német, olasz és vatikáni forrás is tanúskodik, egyébiránt pedig ha az érsek hajlandó lett volna elfogadni Titóék egyházpolitikáját, nem fogták volna perbe.

A délszláv válság Juhász József által ismertetett óriási mennyiségű irodalmából szinte nem illik hiányolni egy-két művet, s a téziseket jelentősen nem is befolyásolta, de két, a délszláv válsággal kapcsolatos német, illetve brit politikáról szóló munkát esetleg megemlíthetett volna. Az egyik Michael Libal: *Njemačka politika i jugoslavenska kriza 1991.-1992.* (Zagreb, 2004) című könyve, a másik Carole Hodge: *Britain and the Balkans 1991 until present* című műve (ez is megjelent horvátul 2007-ben *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, címmel).

Végezetül még egyszer szeretném leszögezni, hogy Juhász József értekezését a délszláv válság, illetve külföldi historiográfiájának kutatásában nagyon fontos új eredménynek, saját szakterületén belül egyértelműen kiemelkedő műnek, módszerei, szemléletmódja és új adatai miatt pedig általában véve is a délszláv térség kutatásában is mértékadó munkának tartom. Ennek értelmében javaslom az értekezés vitára bocsátását és a pályázónak az akadémiai doktori cím odaítélését.

Sokcsévits Dénes PhD dr. habil
tudományos főmunkatárs
ELKH BTK Történettudományi Intézet, Budapest

Budapest, 2020. július 16.